

מ"כור היתוך" לרב תרבותית

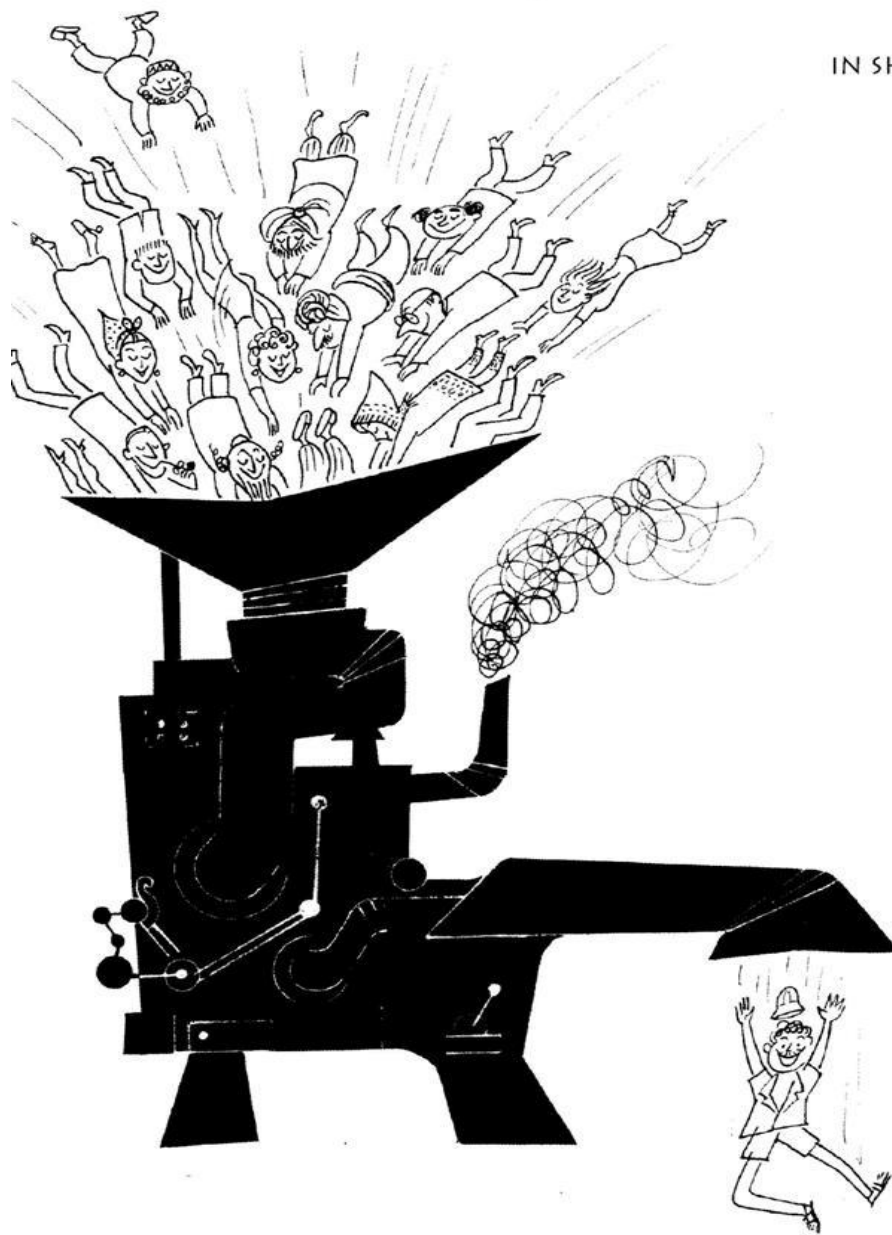
עיון ערך "אני ישראלי" מסלול 12

אילת כ"ץ

היל"ה/מתנ"סים

איור הממחיש את התוכנית
 החברתית של ממשלת ישראל
 (ובראשה דוד בן גוריון) בשנות
 ה-50, לפיה מדינת ישראל
 מדומה ל"כור היתוך"
 לתרבויות השונות. כלומר על
 פי תוכנית זו יש "לצקת" את כל
 התרבויות הגלותיות מהם באו
 יהודים ו"לגבש" חברה חדשה
 בישראל. מודל תוכנית זו
 היא היהודי "הצבר".

תארו את האיור שלפניכם

תפיסת כור ההיתוך

המושג "כור היתוך" הוא ביטוי מטפורי הממחיש תפישה חברתית ותהליך בו אנשים וקבוצות מרקע תרבותי שונה מתמזגים ביחד לכלל חברה בעלת תרבות אחידה. זאת תוך כדי צמצום וביטול של המאפיינים התרבותיים המקוריים. ניתן לכנות תהליך זה גם כ"היטמעות" תרבותית.

השימוש במושג "כור ההיתוך" בישראל החל עם גלי העלייה ההמונית לאחר הקמת המדינה. מדינת ישראל היא "כור היתוך" של עדות ותרבויות שונות. הביטוי "כור היתוך" מתייחס למדיניות ממשלת ישראל בשנותיה הראשונות של המדינה, ולפיה העולים שהגיעו מכל קצוות העולם, יתאימו עצמם לישראליות המתחדשת שסימלה המייצג הוא הצבר.

למה נבחר דווקא הצבר
כסמל לישראליות החדשה?

כרזה של קק"ל –
" אומה מתחדשת על
אדמת אבותיה "

היהודי החדש הינו עברי. מן גזע חדש, אשר נראה אחרת מהיהודי הגלותי, (חסון, שזוף, שרירי ולא חיוור, שדוף וגמלוני), לבוש אחרת (לא עוד החליפה והמגבעת, או השטריימל והקפוטה, אלא בגדי עבודה פשוטים ולא מחייבים), מדבר אחרת (דובר עברית בהברה ספרדית ולא אידיש, מחוספס וישיר ולא מתחסד ועקיף) וחי לפי אידיאלים המוכתבים לפי צו מצפונו. זה היהודי העברי בארץ ישראל, המכונה בפי כל הצבר - זה הצבר הישראלי, יליד הארץ, אידיאל היהודים בעולם, מחוספס, דוקרני, ישראלי וגיבור רבים מסיפורי דור הפלמ"ח .
כדי לעצב את העולים החדשים בדמות הצבר נוצרה תפיסת "כור ההיתוך", שטענה, שעל העולים לאבד את כל סימני הגולה הייחודיים להם ולאמץ דפוסי התנהגות "צבריים". גישה זו נבעה מן החשש של הנהגת המדינה, שהעולים שהיו בני תרבויות שונות מאלה של בני הארץ ישנו את אופייה של המדינה .

דוד בן גוריון הסביר את גישת "כור ההיתוך" בכך שיש להנחיל לעולים החדשים את המורשת והתרבות של הישוב בארץ ישראל - ציונות, חלוציות, אהבת הארץ. בתהליך נדרשו העולים לאבד את כל הסימנים והתרבות שהביאו איתם מארצות המוצא שלהם. יצירת "כור ההיתוך" הוטלה על מערכת החינוך ועל צה"ל.

האם הצליח חזונו של בן גוריון? האם היה ריאלי ולא מתנשא? האם הצליחו לקחת את המיוחד מכל עדה ולשנותה בכור ההיתוך? מה דעתכם?

תפיסת כור ההיתוך

תפיסת "כור ההיתוך" הפכה למדיניות רשמית שהופעלה בשנותיה הראשונות של המדינה. הנהגת המדינה שאפה לקיים תהליך של "מיזוג גלויות", בו העולים החדשים ימחקו את סימני הגולה הייחודיים שלהם, "שלילת הגלות" כדי לייצור דמות יהודי ישראלי חדש, "הצבר".

"הצבר" הוא דמותו של בן היישוב העברי החדש בא"י כפי שהתגבשה בעשורים שקדמו להקמת המדינה. אדם גאה, חזק, המגן על מולדתו, עובד החי מעמל כפיו, בעל תרבות המושפעת מתרבות המערב וחברה בה הכלל נמצא במרכז. הצבר מבטא את ההתחדשות הלאומית של העם היהודי בארצו.

תפיסת בן גוריון

”אין אנו מביאים לארץ עדרים של בעלי-חיים, שדי להאכילם, להעבידם ולשכנם, אלא המוני אנשים יהודים, שלא על הלחם לבדו יחיו... ומוטל עלינו להתיך מחדש כל הציבור הרב והמנומר הזה, לצקת אותו בדפוס של אומה מחודשת. עלינו לעקור המחיצות הגיאוגרפיות, התרבותיות, החברתיות והלשוניות, המפרידות בין החלקים השונים, ולהנחיל להם לשון אחת, תרבות אחת, אזרחות אחת, נאמנות אחת, חוקים חדשים ומשפטים חדשים. עלינו להנחילם רוח, תרבות, ספרות, מדע, אמנות... עלינו לחנכם לחיי עם עצמאי, לחיים ממלכתיים ולשלטון עצמי, לחירות, לאחדות יהודית ... לאחריות קולקטיבית”

בן גוריון

מדוע "כור ההיתוך" ?

יש הרואים ב"כור ההיתוך" כאמצעי שהיה הכרחי בשנותיה הראשונות של המדינה על מנת שניתן יהיה לבנות חברה משותפת של אנשים שהגיעו מארצות רבות. הצורך בהבניית זהות חדשה, בניית חברה חדשה המבוססת על קיבוץ גלויות וקליטת מספר חסרי תקדים של עולים מתרבויות רבות ומגוונות.

המטרה הייתה ליצור חברה לאומית אחידה ומגובשת. לא ניתן היה ליצור זהות ישראלית חדשה ולהדגיש את מאפייניה הייחודיים בלי למחוק את הזהות העדתית הישנה וללא שלילת הזהות הקודמת.

מדינת ישראל הצעירה בנתה לעצמה מיתוסים הקשורים בשלילת הגולה ובגבורה, כדרך לעיצוב החברה והעם ולכן היה נוח לעסוק בחלוצים, בהתיישבות, בלוחם היהודי החדש כגורמים מלכדים ומגבשים.

מדיניות זו נועדה: "לסלק את חוליי הגלות ולהניח יסודות לחברה יהודית חדשה ובריאה שתקום בארץ".

יואב גלבר, היסטוריה, זיכרון ותעמולה: הדיסציפלינה ההיסטורית בעולם ובארץ, עם עובד, עמ' 444

מדוע "כור ההיתוך" ?

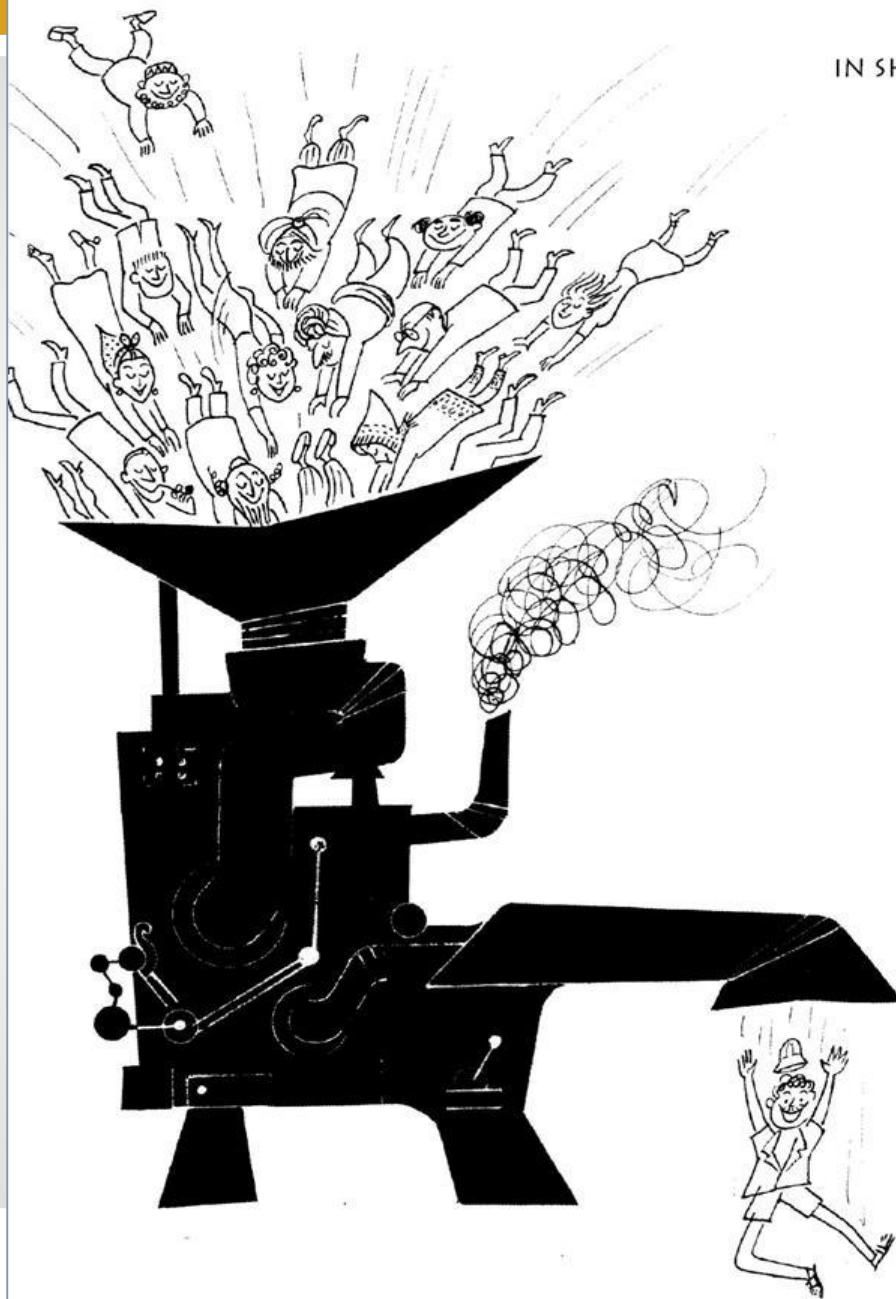

כדי לממש שוויון זכויות והזדמנויות שוות למהגרים בחברה, יש לאפשר להן מכנה משותף המבוסס על שפה ותרבות משותפת, שהיא דמות "הצבר", היא הדמות האידיאלית שלאורה יש לחנך את הציבור ב"כור ההיתוך" הישראלי.

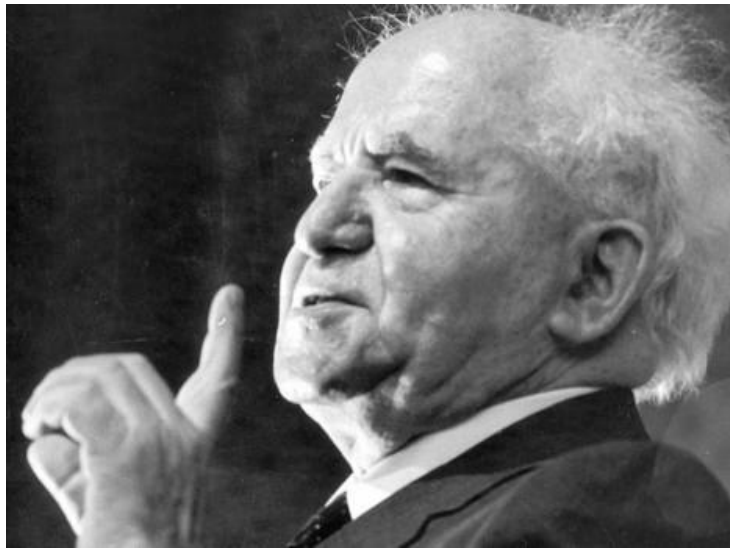
התפיסה התאימה לחברה מגוייסת הנלחמת על קיומה עם איומים ביטחוניים, קשיים כלכליים שדרשו הסתפקות במועט.

הנהגת המדינה חששה שהעולים שהיו בני תרבויות שונות מאלה של בני הארץ ישנו את אופייה של המדינה. מדובר בחברה הנמצאת בשלבים ראשוניים של גיבוש זהותה, שלבים המאופיינים בד"כ בחוסר בטחון עצמי כך שכל זהות שונה נתפסת כאיום.

קריקטורה של הציירת פרידל שטרן משנות ה-50: "מכונת" כור ההיתוך קופצים לתוכה בשמחה שלל העולים, דתיים וחילוניים, מזרחיים ואשכנזים, גברים ונשים, זקנים וטף – והתוצאה של התהליך היא אותו "ישראלי" חדש, בדמות הצבר עם כובע הטמבל לראשו.

פארק שעשועים

שטרות הכסף של מדינת ישראל בשנותיה הראשונות המבטאים את דמות היהודי החדש

מצגת – מכור היתוך לרב תרבותיות

לול העלייה לארץ

הצבר כיעד להתרסה חברתית-פוליטית

□ הצבר של בנימין וודו :

□ "האם יוצאי אתיופיה מתחברים לזהות הישראלית או לזהויות אחרות, והאם מילים כדוגמת 'מלח הארץ' 'צ-בר', 'יפי הבלורית' והתואר 'וכדומה', יכולות להיאמר על יהודי אתיופיה בישראל." – ?

□ בעבודה זו מופיע הצבר במקום פניו של האמן. בנימין (באבו) וודו הוא אמן ישראלי, בן לקהילת ביתא ישראל, ופעיל למען הנצחת מורשת קהילת יוצאי אתיופיה בישראל באמצעות יצירתו האמנותית.

בנימין וודו, **זהות**, פורטרט
עצמי, רחובות, צילום,
2009

הצבר מיצג את הסכסוך הערבי-ישראלי

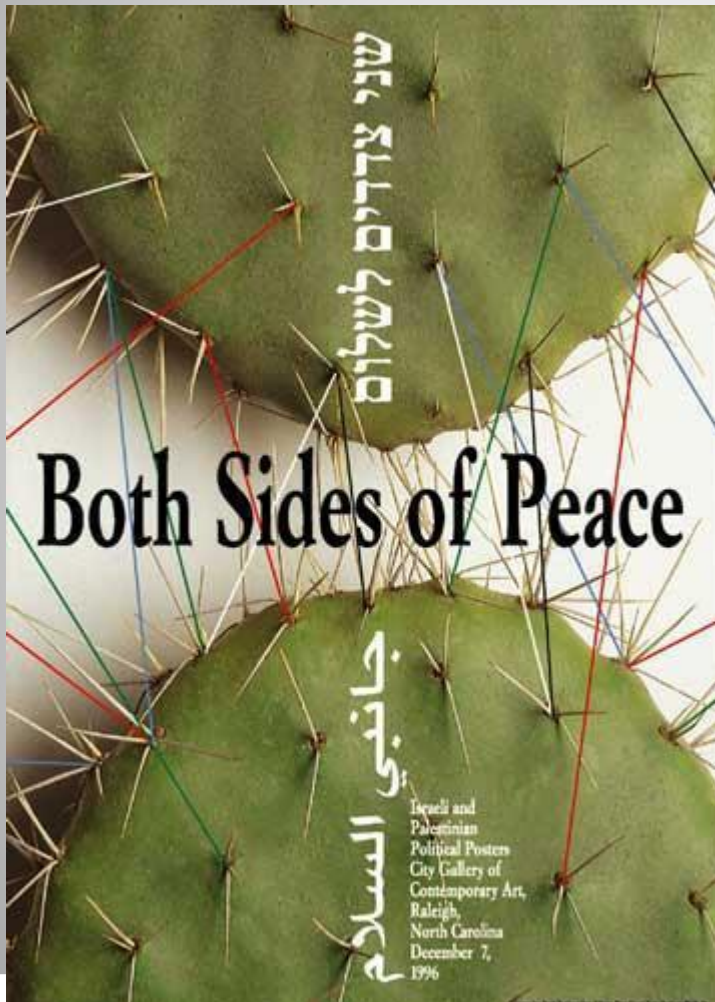

נטי שמיע-עופר, מתוך הביאנלה הים תיכונית, חיפה, מתכת ועלי צבר, 2011

נטי שמיע-עופר, מתוך התערוכה: "ארץ מקלט" הגלריה האוניברסיטאית, תל אביב, יציקות בטון ועלי צבר, 2011

ייצוגים גרפיים ותקשורתיים

יוסי למל, כרזה

דוד טרטקובר, כרזה

מה דעתך על דברי בן גוריון?

**האם נכון היה להפעיל מדיניות של כור
היתוך ומיזוג גלויות?**

מדרשת - כור היתוך מול רב תרבותיות - שיעור

רב תרבותיות

אמנון לוי – רב תרבותיות – השד העדתי

רב תרבותיות – ד"ר עינת וולף – הרצאה

**רב תרבותיות – שיח עם פרופסור יוסי יונה בזכות
ההבדל**

צפו בסרטונים

הגדירו מהי רב תרבותיות ? והסבירו את המורכבות שלה

סלט ישראלי

מבט – 5 דקות - מודעות לרב תרבותיות

**בסרטון משווים את מושג רב תרבותיות
לסלט ישראלי - הסבירו**

האם אתם מסכימים להגדרה זו?

ניתן לדבר על שלושה מודלים של יחסי גומלין בין קבוצות מיעוט לחברת הרוב:
א. **טמיעה** (אסימילציה): אימוץ של כל מרכיבי תרבות הרוב (לשון, מסורות וערכים) עד כדי נטישת התרבות המקורית.

ב. **הפרדה**: דחיית צד אחד או שני הצדדים זה את זה וכל ניסיון לשילוב (אינטגרציה). התוצאה היא קיום זה בצד, תוך קשרים פורמליים בלבד, או תוך התעלמות הדדית, או האפשרות הקשה יותר – קיום מתוך קונפליקט מתמיד.

ג. **קיום רב-תרבותי**: הסתגלות מתוך התאמה הדדית, כלומר קיום זה עם זה – ולא זה על-יד זה או זה מול זה: לא מתוך לית-ברירה, אלא מתוך כוונה וקבלה הדדית... גישה רב תרבותית פרושה בראש ובראשונה יחס של כבוד לתרבויות ולבעליהן. כבוד זה אין משמעותו בהכרח שהתרבויות השונות מקובלות עלינו באותה מידה, אלא שאנו מכבדים כל תרבות במידה שווה - גם אם איננה מקובלת עלינו, שאנו מכירים בתרומתן הייחודית של התרבויות השונות לחברה ולמדינה, שאנו מכירים בזכותן של קבוצות ויחידים לזהות ייחודית...

יעקב עירם, "אחדות מול רב-גוניות בחברה פלורליסטית", רב גוניות ורב תרבותיות בחברה הישראלית, הקתדרה לחינוך לערכים, לסובלנות ולשלום, אוני' בר אילן, תשנ"ט, עמ' 12-13. © זכויות יוצרים שמורות למחבר

**עם איזו גישה אתם מסכימים?
האם אתם יכולים לחשוב על גישות נוספות להתמודדות עם התרבויות השונות
שיש בארץ?**

שיר פטריוטי/ רוני סומק

אני עירקי-פיג'מה,

אשתי רומניה

והבת שלנו היא הגנב מבגדד.

אמא שלי ממשיכה להרתים את הפרת והחדקל,

אחותי למדה להכין פירושקי מאמו הרוסיה

של בעלה.

החבר שלנו, מרוקו-סכין, תוקע מזלג

מפלדה אנגלית בדג שנולד

בחופי נורבגיה.

כלנו פועלים מפטרים שהורדו מפגומי המגדל

שרצינו לבנות בבבל.

כלנו חניתות חלדות שדון קישוט העיף

על טחנות הרוח.

כלנו עדין יורים בכוכבים מסנורי עינים

רגע לפני שהם נבלעים

בשביל החלב.

רוני סומק, "שיר פטריוטי", פורסם ב"הארץ"

14.11.2003

© זכויות יוצרים שמורות למחבר

ולאקו"ם <http://www.acum.org.il>

איזה תהליך או מצב מתאר

השיר "שיר פטריוטי"?

רב תרבותיות

הגישה הרב-תרבותית היא תפיסה חברתית היוצאת מנקודת מוצא שבה כל התרבויות שוות והקבוצות השונות שומרות על זהותן, על האתניות, המנהגים, האמונות, השפה והמיתוסים שלהן אך יחד עם זאת מאוחדות בנאמנותן הלאומית.

הרעיון של רב תרבותיות מוצג לעתים כחלופה מנוגדת להיטמעות. ההנחה מאחוריה מכונה "פסיפס תרבותי". לפי הגישה הרב תרבותית, בחברה מגוונת, רבת פנים, פלורליסטית, כל תרבות תורמת לחברה. כל "מרכיב" בקבוצה שומר על שלמותו ו"ייחודו" ובכך תורם לתוצר סופי מגוון ומוצלח.

רב תרבותיות

חברה רב-תרבותית היא חברה שבה מתקיימים הכללים הבאים:
חברה פלורליסטית: חברה המכירה בגיוון החברתי והתרבותי של כלל האוכלוסייה, בשוני ובזהויות הנבדלות של הקבוצות שבתוכה. החברה מכירה בזכותו של היחיד ושל הקבוצה לבטא דעות שונות, לשמור על זהות נבדלת וייחודית, לממש זכויות – והכל במסגרת חוקי הדמוקרטיה.
סובלנות, כבוד הדדי, אכפתיות הדדית, דיאלוג שוויוני והכרה הדדית בין הקבוצות התרבותיות השונות בחברה. קיום הדיאלוג בין זהויות שונות / אתניות – המרכיבות את התרבות הנתונה מה שמאפשר הכרות בין הקבוצות השונות, ואף מוביל לקיום משותף זה לצד זה של הקבוצות.

"אנשים שהאידיאל החברתי שלהם הוא כזה ואנשים שהאידיאל החברתי שלהם הוא ההיפך מזה, כולם יכולים בפוטנציה להפרות זה את זה...תרבות עשויה לפרוח דווקא במקום שיש מפגש של ניגודים, של מתחים, של שונויות, של מוזרויות"

עמוס עוז, כל התקוות, כתר, ירושלים, עמ' 81

רב תרבותיות

רב תרבותיות מתנגדת לתרבות "עליונה ומועדפת" ותרבות "נחותה" אלא מעדיפה תרבות מגוונת ולא אחידה. אין רצון לטשטש את ההבדלים בין הזהויות אלא להפך: החברה הרב-תרבותית היא חברה שמדגישה את השונות בין אחד לשני – ואף מחזקת אותו.

לכן על פי התפיסה הזאת אין יותר טוב או פחות טוב, יש רק שונה – ולו יש מקום בחברה. אין ערכים אחידים – אלא לכל תרבות/חברה יש את הערכים שלה ואין קריטריונים לדרוג ערכים בהגדרות של עליון או נחות.

בתהליך הדרגתי הפכה החברה הישראלית לפלורליסטית יותר "רב תרבותית", הכרה בפסיפס התרבותיות, שבו כל קבוצה שומרת על תרבותה והפרט נמצא במרכז ולא הכלל. תפיסת "כור ההיתוך" נשחקה עם השנים (מראשית שנות השבעים) ותפיסת "רב תרבותיות" – הובילה לויתור על החלום ליצור חברה אחידה.

הגורמים למעבר מתפיסת "כור ההיתוך" ל"חברה רב תרבותית"

- שקיעת האליטות הישנות (דור המייסדים) ועליית אליטות חדשות (המגזר הפרטי - מתעשרים, בעלי הון).
- המהפך הפוליטי ב-1977. הרוח הליבראלית שנבעה מעליית שלטון חדש אחרי שלושים שנות שליטה של מפלגות הפועלים. התחזקות הדמוקרטיה והמודעות לה וגם הסובלנות לשונה בחברה. החברה הישראלית הפכה לחברה מגוונת ומשתנה.
- ריבוי אמצעי התקשורת, זמינותם והעלייה ביעילותם, איפשרו גיוון בתכנים והתוכניות. וגם תופעה המאפשרת לעולה לשמור על קשריו התרבותיים עם ארץ מוצאו התפיסה שאין צורך במאמצים מיוחדים לשילוב – התהליך מתרחש מעצמו. ההכרה שגם בלי הניסיון להאיץ את קליטת העולים, בתוך 2-3 דורות ממילא מתערים הצעירים בחברה הכללית, מעשירים אותה בתרבותם ורואים עצמם חלק בלתי נפרד ממנה.

שיר ריקוד אתיופי להיט 2014

ריקודים – הכול הולך - רב תרבותיות בריקוד

<https://www.youtube.com/watch?v=5ZpiR4F5to>
מוזיקה ואוכל – בערבית - Yara Ma Yhemmak

פרויקט רב תרבותיות השיר שווים עילי בוטנר

